

15. Хьелл Л. Теория личности / Л. Хьелл, Д. Зиглер. – СПб : Питер, 2007. – 607 с.
16. Поварнин С. И. Искусство спора : [Электронный источник]. – Режим доступа : <http://www.kcnlp.com.ua/dominirovanie/spor/>
17. Веккер Л. М. Психика и реальность. Единая теория психических процессов / Л. М. Веккер. – М. : Смысл, 1998. – 685 с.
18. Фоксол Г. Психология потребителя в маркетинге / Г. Фоксол, Р. Голдсмит, С. Браун. – СПб : Питер, 2001. – 352 с.
19. Мокшанцев Р. И. Психология рекламы / Р. И. Мокшанцев. – М. : ИНФРА-М, 2009. – 282 с.
20. Яголковский С. Р. Инновационность как детерминанта развития личности : личностный, групповой и организационный аспекты / С. Р. Яголковский. – М. : Институт психологии РАН, 2011. – 580 с.

The problem of the process of public opinion enrichment is considered in the article. The value of correct organization of the discussion is emphasized. There are rules it must be hold with. The criterions of information adequacy and cognitive processes that follow the image widening are supplied. The objective and subjective factors of forming the item image are analyzed. The characteristics of the fed information and the environment are referred to the objective factors. Personal qualities of people are among the subjective ones.

Keywords: public opinion, item image, perception, discussion.

Отримано: 26.10.2012 р.

УДК 159.955.4:658.336:629.73 (045)

Н.А.Побірченко, І.О.Цибулько

Психологічні фактори розвитку професійної рефлексії у студентів авіаційного університету

У статті теоретично обґрунтовано феноменологію факторів розвитку професійної рефлексії у студентів авіаційного університету. Розвиток професійної рефлексії обумовлюється інтегрованою організацією в професійному навчанні пізнання суб'єктом себе та людей. Встановлено, що поняттям «професійна рефлексія» розкривається сформована здат-

ність особистості до співвідношення власного особистісно-професійного потенціалу з кваліфікаційними вимогами обраної нею професією. Саме така здатність є тим новоутворенням особистості, що сприятиме розвитку вмінь вибирати правильні стратегії подолання труднощів діяльності, що виконується в умовах підвищеного ризику.

Ключові слова: конструкт, каузометрія, рефлексія, професійна рефлексія, когніція, рефлексивна компетентність, колективістська ідентифікація.

В статті розглянуто феноменологію факторів розвитку професійної рефлексії у студентів авіаційного університету. Розвиток даного феномена обумовлюється інтегративною організацією в професійному навчанні пізнання суб'єктом себе і інших. Установлено, що поняттям «професійна рефлексія» розкривається сформована здатність особистості до співвідношення власного особистісно-професійного потенціалу з кваліфікаційними вимогами обраної професії. Саме така здатність є тим новоутворенням особистості, що сприятиме розвитку вмінь вибирати правильні стратегії подолання труднощів діяльності, що виконується в умовах підвищеного ризику.

Ключевые слова: конструкт, каузометрия, рефлексия, профессиональная рефлексия, когнициция, рефлексивная компетентность, коллективная идентификация.

Актуальність. Роль і функція вищої авіаційної освіти в Україні за останні десятиріччя набули нових ознак і якостей. На сучасному етапі посилилася динаміка впровадження інновацій в професійно-навчальний процес. У побудові освіти також сталися певні зміни, зокрема, з'явилися нові види навчальних закладів, нові технології організації психолого-педагогічного процесу, який стає частиною глобальної культури виховання нового покоління людей. Від якості вищої освіти залежатиме доля сьогоднішніх студентів.

У вищих навчальних закладах помітно формуються нові прагнення студентів бути конкурентоздатною, життєуспішною людиною в суспільстві. Студентська молодь намагається, по-перше, сприйняти, по-друге, зрозуміти, по-третє, адекватно оцінити суспільні зміни в зовнішніх умовах освіти. Щоб вчасно здійснити корекцію і адаптацію власних внутрішніх змін до зовнішніх впливів, студенти університету систематизують накопичений досвід навчання, намагаються оновлювати професійні знання шляхом інтегрування відповідних їм інформаційних полів.

Тому природно виникає необхідність об'єктивно розібратися, що потрібно відкинути, а що зберегти в теоретичній спадщи-

ні й досвіді професійної підготовки особистості. Сучасній вищій школі потрібен новий методологічний інструментарій, побудований на тісному зв'язку знань, почуттів, поведінки, пріоритетності підходу до студентів як суб'єктів, що оволодівають багатопрофільною освітою, набувають здатності до розробки нових видів професійної діяльності.

У психології ще не склалася одна загальноприйнята теорія розвитку професійної рефлексії у студентської молоді. Теоретичні уявлення про розвиток рефлексії взагалі залежать від розуміння її сутності, природи та особливостей структурних механізмів формування [4;9].

Традиційно визнають чотири підходи до вивчення рефлексії: кооперативний, комунікативний, когнітивний (інтелектуальний), особистісний. Представники кооперативного підходу (Е.Емельянов, А.Карпов, В.Лепський, В.Лефевр, Г.Щедровицький) розглядають рефлексію як результат суб'єкт-суб'єктних видів діяльності, а також при проектуванні колективної діяльності з урахуванням необхідності координації професійних позицій та групових ролей суб'єктів. Г.Андреєва, О.Бодальов, представники комунікативного підходу, розглядають рефлексію як суттєву складову міжособистісного сприймання в сучасному суспільстві. Такі представники когнітивного підходу, як А.Брушлінський, Т.Корнілова, Ю.Кулюткін, О.Матюшкін розуміли рефлексію, як здатність суб'єкта аналізувати та співвідносити власні дії з предметною діяльністю; пов'язували її з механізмом мислення, перш за все, теоретичним. За особистісним підходом (Ф.Василюк, Н.Гуткіна, Д.Леонт'єв, О.Шаров) рефлексія презентується як результат спілкування з іншими людьми та активної діяльності, побудови нових образів про себе та оточуючий світ [3-8].

Представники різних наукових шкіл розходяться у поглядах на закономірності та рушійні сили рефлексії, зовнішні можливості впливати на природні та соціальні чинники її багатопрофільності на різних етапах розвитку особистості. Вивчення філософської і психолого-педагогічної літератури (А.Бізяєва, К.Вазіна, Т.Давиденко, Г.Дегтяр, В.Єлісеєв, І.Ісаєв, Н.Кузьміна, Ю.Кулюткін, М.Мамардашвілі, А.Маркова, Г.Сухобська, Г.Щедровицький та ін.) засвідчує особливе значення рефлексії для розвитку особистості, оскільки даний феномен призводить до цілісного уявлення про зміст, способи і засоби діяльності; дозволяє критично осмислювати себе і свою діяльність у минулому, сьогоднішньому й майбутньому;

робить людину та соціальну систему суб'єктом своєї активності [11].

Нижче розкрито окремі теоретичні підходи до дослідження проблеми поняття «рефлексія». Психологічні проблеми розвитку рефлексії, здебільшого, досліджувалися в контексті тем, що пов'язані з пізнанням людьми один одного. Вчені української і російської психології акцентують увагу на тому, що не дивлячись на різноманітність наукових шкіл і спрямувань, загальною тенденцією сучасного стану вивчення рефлексії, її професійної природи, зокрема, є комплексно-компетентнісний підхід. Аналітичний огляд результатів досліджень вчених А.Бодальова, А.Ковальова переконує, що особлива зацікавленість в психологічних факторах розвитку професійної рефлексії у студентів потребує розширених і поглиблених знань про феноменологію, закономірності, механізми пізнання людьми один одного в різних ситуаціях взаємодії [2].

Відомо, що головною ознакою рефлексії є спрямованість на систему діяльності, елементи якої – це суб'єкт діяльності, наділений активністю, яку спрямовує на об'єкти; об'єкт діяльності; сама активність. Основоположники московського методологічного гуртка (В.Лефевр, М.Мамардашвілі, Г.Щедровицький та ін.) здійснили аналіз рефлексії і розробили методологію організації мислення в межах теорії діяльності, з урахуванням таких аспектів рефлексії як процесу і особливої структури діяльності, а також принципів розгортання схем діяльності. У ситуаціях конкретної діяльності вихідними моментами для прояву рефлексії є неможливість здійснення діяльності відповідно до чинних норм, труднощі та невдачі в діяльності, невідповідність результатів до визначеної мети, що й породжує розрив між компонентами діяльності, гальмування діяльності та включення механізмів усвідомлення [11].

Тому особливої уваги потребує впровадження теоретичних і емпіричних знань в соціальну практику життя студентів: партнерської організації праці, міжособистого ділового спілкування в умовах освітнього процесу, розробка видів діяльності для життєвого побуту, самовиховання культури відпочинку, самоосвіти. Такий комплексний підхід до розвитку професійної рефлексії обумовлює відкриття нових до цього невідомих факторів, що стосуються значущості інтернальних характеристик, детермінант і функцій пізнання людиною один одного.

Отже, у формуванні сутності професійної рефлексії психологічний фактор складає організоване пізнання себе та інших

дорослих людей. Потреба в рефлексії виникає як результат об'єктивного розвитку діяльності, або як результат визрівання внутрішніх суперечностей у свідомості особистості, що актуалізує потреби перегляду та переорієнтації усталеної мотиваційно-ціннісної системи [10]. Спрямованість особистості студента на інтегральне пізнання, на організацію процесу соціального пізнання поглиблює психологічні знання механізмів розвитку професійної рефлексії.

Продуктивність діяльності людини пов'язана з рівнем організованості ієрархії різноманітних рівнів інтелектуальної саморегуляції та швидкістю переходу з одного рівня на інший (Ю.Кулюткін, І.Семенов). Механізм переходу залежить від рівня рефлексії. На початковому етапі виконання конкретної мисленнєвої операції суб'єкт співставляє прогнози з результатами, тобто виконує репродуктивну діяльність. В такій ситуації ефективність діяльності пов'язана з вибором засобів діяльності та прийняттям рішення (Л.Гурова) [3]. В студентському віці особистість намагається винаходити, створювати, робити щось нове і креативне. Крім того, вона намагається оволодіти власною поведінкою та власною психічною діяльністю. Іншими словами, відбувається процес саморегуляції та самоконтролю, який відбувається за допомогою рефлексії по відношенню до конкретної діяльності, власних дій, думок. Рефлексивність інтелектуальної діяльності знаходить своє відображення в тому, що людина в процесі пошуку активно обирає ті засоби, які впливають на регуляцію діяльності, зокрема власні гіпотези, антиципаційні схеми, моделі [5].

Високий рівень розвитку професійної рефлексії, на думку багатьох вчених, забезпечують умови вирішення різних проблем у сумісній діяльності. Отже, організоване партнерство, на нашу думку, може складати психологічний фактор розвитку професійної рефлексії у студентів авіаційної сфери. На швидкість і якість утворення уявлень про себе та про інших впливає спрямована у студентів самоповага, позитивне ставлення один до одного, висока оцінка продукту їх самостійної та спільної діяльності.

Так, організоване Г.Андреєвою (Росія) порівняльне дослідження ролі сумісної діяльності, як фактора каузальної атрибуції в малій групі, дозволило встановити вплив умов і змісту сумісної діяльності на специфіку організації процесу каузальної атрибуції в різних трудових колективах [1].

Поняття «рефлексія» у психологічному словнику визначено у призначенні спрямованості пізнання людини на саму себе,

на свою діяльність та поведінку, свій внутрішній світ, психічні якості і стани, вміння представляти себе на місці іншої людини, в думках програвати ситуацію за неї [6]. У використаних нами термінах «рефлексія», «рефлексивне слухання», «професійна рефлексія» уперше розкривається психологічна природа поняття особистісного конструкта, який утворюється суб'єктом навчання в умовах взаємодії з провідною діяльністю та в міжособових стосунках в групі людей та з окремою людиною. У психологічному просторі дій особистісного конструкта суб'єктом здійснюється інтегративне пізнання і розуміння потенціалу власного «Я» в його подібності та відмінностях від інших.

Відповідно поняттям «професійна рефлексія» розкривається особистісний конструкт, який утворюється суб'єктом у взаємодії з конкретним видом професійної діяльності та в партнерстві з групою людей, що реалізують спільний для всіх видів діяльності. Психологічний механізм в утворенні особистісного та професійного конструкта – рефлексії складають дії налагодження зворотного зв'язку. Йдеться мова про зв'язок між особовими стосунками суб'єкта рефлексії із партнерами, з якими реалізується конкретний вид діяльності. Суб'єкт, який прагне оволодіти в процесі спілкування професійною рефлексією, користується засобами вербальної та невербальної комунікації. Утворення конструкта – рефлексії спричинено розумінням людиною інформації про досягнення власної діяльності. Особливо важливим у оволодінні рефлексією є здатність суб'єкта усвідомлювати свою роль та місце через призму дії партнера.

Структуру професійного конструкта – рефлексії складають наступні компоненти:

- професійно-когнітивна компетентність;
- кваліфікаційно-оцінний еталон конкретного виду професійної діяльності;
- інтегровано-пізнавальне ставлення до себе та співрозмовника-партнера спільної діяльності;
- рефлексивно-спрямована навчально-професійна діяльність з такими ознаками та якостями рефлексії: уважність, спостережливість, запам'ятовування, міркування (думання, мислення) про себе з позитивними установками внесення змін в роль та місце «Я» в спільній діяльності.

Отже, актуальність проблеми полягає у визначенні та обґрунтуванні феноменології психологічних факторів розвитку професійної рефлексії студентів на засадах інтеграційно-спрямованого навчання.

Мета дослідження спрямована на виявлення наукових фактів про можливості конструювання професійної рефлексії суб'єктом навчальної діяльності. Концептуальні ідеї полягали у необхідності проведення дослідження на розкриття психологічних факторів, завдяки яким студенти у професійній підготовці зможуть конструювати і вчитись оволодівати професійно-рефлексивною компетентністю. Функції професійно-рефлексивної компетентності забезпечуватимуть актуалізацію і адекватне розгортання процесу особистісної рефлексії, сприятимуть подоланню стереотипності мислення, створенню нового, креативного спрямування діяльності, нових способів дій, необхідних для вирішення професійних проблем, що виникають в нестандартних, неочікуваних ситуаціях.

Професійна рефлексія забезпечуватиме адекватність самооцінки якості результатів діяльності. У психологічних діях професійної рефлексії закладено формування соціального феномена – колективістської ідентифікації. На засадах колективістської ідентифікації розвивається позитивний клімат міжособистісних зв'язків. В таких умовах діє професійний принцип: «ми» – суб'єкти діяльності і «ми» – відповідальні за процес і результати професійної діяльності. За таких умов знімається егоїстичне споживацьке ставлення до людей та оточуючого середовища.

Об'єктом дослідження – є феноменологія розвитку професійної рефлексії у студентів. Предметом дослідження – є психологічні фактори розвитку професійної рефлексії у студентів авіаційної сфери навчання. Завдання дослідження: виявити та аналітично оцінити компетентну значущість психологічних факторів розвитку професійної рефлексії студентів.

Методи дослідження:

- теоретичні – теоретичний аналіз джерельної бази з проблеми дослідження;
- емпіричні – анкетування, бесіда, вивчення навчальних планів, програм, нормативної документації, спостереження, інтерв'ю, опитування, тестування, оцінювання;
- математичні і статистичні методи – ранжування, моделювання, обробка одержаних даних із використанням комплексу програмного забезпечення для прогностичної аналітики PASW Statistics;
- основний метод дослідження – теоретичний аналіз.

Теоретико-методологічною основою дослідження є філософські положення про єдність свідомості та діяльності, про взаємо-

залежність між розвитком особистості й організацією її навчальної роботи, ідеї інноваційно-орієнтованої професійної освіти, теорія комплексно-компетентнісного підходу, інтегрованого пізнання і самопізнання, формування гуманістичних цінностей і моралі в культурі.

Реалізація мети та завдання дослідження ґрунтувалися на таких принципах:

- забезпечення рівних можливостей для кожного студента в реалізації права на вибір змісту і форм навчання, саморозвитку здатності до конструювання власного способу дій у самопізнанні та самореалізації рефлексії;
- врахування індивідуально-професійних особливостей розвитку особистісної рефлексії;
- оптимізація правил соціального партнерства та творчої діяльності в організації інноваційного процесу навчання;
- доступності психологічного змісту, варіативності форм, методів та засобів в конструюванні суб'єктом факторів кар'єрного зростання;
- участі соціально-психологічних служб університету в налагодженні компетентно-орієнтованої міжособової взаємодії студентів на професійно-когнітивній основі.

База дослідження: студенти Національного авіаційного університету, напрям підготовки «Авіація та космонавтика», спеціальність «Виробництво, технічне обслуговування та ремонт повітряних суден і авіадвигунів».

Наукова новизна дослідження полягає в обґрунтуванні необхідності наукового дослідження феноменологічності психологічних факторів розвитку професійної рефлексії студентів на засадах інноваційного навчання; розкритті принципів ефективної реалізації мети і завдання на етапі організації інноваційно-спрямованого когнітивно-професійного навчання студентів у вищій школі.

Нижче описано організацію інноваційного когнітивно-професійного навчання, в умовах якого досліджувалися психологічні фактори та створювалися конструкти для розвитку професійної рефлексії:

- визначення та наукове обґрунтування теми, мети та завдань дослідно-експериментальної роботи;
- теоретичний аналіз наукового досвіду з проблеми дослідницько-експериментальної роботи, розробка науково-методичного супроводу конструювання психологічного фактора розвитку професійної рефлексії;

- розробка нормативно-діагностичного забезпечення науково-експериментальної роботи;
- визначення та розподіл функціональних обов'язків членів експериментальної групи, а саме студентів та представників соціально-психологічної служби університету, які брали участь в організації експерименту;
- налагодження партнерської співпраці із викладачами університету та засобами масової інформації;
- обговорення зі студентами процедури програми та очікуваних результатів дослідно-експериментальної роботи;
- формування експертних студентських груп для контролю та незалежного оцінювання змісту професійного навчання, підготовки та проведення тренінгів, семінарів і лабораторних робіт;
- визначення процедури проведення презентаційних занять та підведення підсумків дослідницько-експериментальної роботи.

Висновки. Аналітичне оцінювання результатів, теоретичне вивчення проблеми дослідження переконує в науковій доцільності та практичній значущості досліджувати психологічні фактори розвитку професійної рефлексії у студентів авіаційного університету.

Наукова доцільність дослідження проблеми професійної рефлексії обґрунтована можливістю поглибити феноменологічний підхід у визначенні психологічних факторів розвитку рефлексії в багатофункціональності її функцій і зв'язків з проблемами становлення в особистості та її діяльності професійно-орієнтованого новоутворення. Успішне входження випускників в професійне середовище обумовлене готовністю до конструювання цілепокладальної основи та структурних компонентів власного виду діяльності.

Практична значущість дослідження проблем розвитку професійної рефлексії студентів пов'язана зі специфікою майбутньої діяльності. Набута професійна діяльність реалізується в органічному середовищі, в якому випускник буде змушений постійно взаємодіяти із суб'єктами-колегами з конкретного виду діяльності. Це складний і багатоплановий процес, в якому постійно відбуваються зміни, уточнення мети, отримання результатів завдань і навіть структурних компонентів. З цього питання випускник не завжди повністю спроможний задовольняти очікування професійної організації. Адже, відомо, що будь-яка професійна організація очікує від людини як члена організації творчих здібностей, комунікабельності та інформаційно нової за змістом

комунікативності; уміння підтримувати комфортні міжособові стосунки з колегами, розділяти з ними традиції і цінності.

Ефективність навчання майбутнього спеціаліста цивільної авіації визначається якістю виконання практичної роботи, рівень успішності отриманого результату в майбутніх авіаторів оцінюється кількістю допущених помилок, яких можна було уникнути за рахунок умінь користуватися професійною рефлексією. Поняттям «професійна рефлексія» розкривається сформована здатність особистості до співвідношення власного особистісно-професійного потенціалу з кваліфікаційними вимогами обраної нею професії. Саме така здатність є тим новоутворенням особистості, що сприятиме розвитку умінь вибирати правильні стратегії подолання труднощів діяльності, що виконується в умовах підвищеного ризику.

Отже, визначення психологічних факторів розвитку професійної рефлексії та подальша розробка рекомендацій, програм її організаційного розвитку, сприятиме усвідомленому оволодінню студентами необхідною системою професійних компетенцій.

Список використаних джерел

1. Андреева Г.М. Психология социального познания.: Учеб. пособие для студентов высших учебных заведений / Г.М. Андреева. – Издание второе, перераб. и доп. – М.: Аспект Пресс, 2000. – 288 с.
2. Бодалев А.А. Восприятие и понимание человека человеком / А.А. Бодалев. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1982. – 200 с.;
3. Гурова Л.Л. Когнитивно-личностные характеристики творческого мышления в структуре общей одаренности / Л.Л. Гурова // Вопросы психологии. – 1991. – №6. – С. 14-21
4. Карпов А.В. Рефлексивность как психическое свойство и методика ее диагностики / А.В. Карпов // Психологический журнал. – 2003. – том 24. – №5. – С.47-57.
5. Кулюткин Ю.Н. Рефлексивная регуляция мыслительных действий / Ю.Н. Кулюткин // Психологические исследования интеллектуальной деятельности. – М., 1979. – С. 22-29.
6. Психологічний словник / [ред. Н.А.Побірченко, авт.-укл. В.В.Синявський, О.П.Сергеєнкова]. – К.: Науковий світ, 2007. – С. 210.
7. Семенов И.Н. Тенденции психологии развития мышления, рефлексии и познавательной активности / И.Н. Семенов; Гл. ред. Д.И. Фельдштейн. – М. – Воронеж, 2000.
8. Хотинец В.Ю. Этнокультурные особенности профессиональной рефлексии / В.Ю. Хотинец, А.И. Троянская // Психологический журнал. – 2011. – Том 32. – № 6. – С. 57-73.

9. Шаров А. С. Ограниченный человек: значимость, активность, рефлексия / А. С. Шаров. – Омск.: Изд-во ОмГПУ, 2000. – 358 с.
10. Шаров А.С. Творческий потенциал молодежи в городской социокультурной среде / А.С. Шаров// Досуг. Творчество. Культура. – Омск, 1998. – С.26-38.
11. Щедровицкий Г. П. Рефлексия в деятельности / Г. П. Щедровицкий // Мышление. Понимание. Рефлексия. – М., 2005. – С. 64–125.

In this article phenomenology of the development of students' professional reflection is grounded. The development of professional reflection is caused by the integrated organization of learning the subject itself and the people. It is found that the term «professional reflection» means the ability of the individual to value their own personal and professional development of qualification requirements in their chosen profession. It is this ability that facilitate the development of skills to choose the right strategy for coping with activities performed under conditions of high risk.

Keywords: construct, kauzometriya, reflection, professional reflection, cognition, reflexive competence, collective identification.

Отримано: 12.10.2012 р.

УДК 159.923-057.87

Л.В.Помиткіна

ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ СТУДЕНТІВ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ВЛАСНОЇ ЖИТТЄВОЇ ПОЗИЦІЇ

У статті розкрито зміст понять «психологічна готовність» та «життєва позиція особистості»; виокремлено ціннісно-мотиваційний, інформаційно-пізнавальний, цілеутворювальний та операціональний компоненти готовності; подані результати емпіричного дослідження психологічної готовності студентів до визначення власної життєвої позиції. Встановлено, що процес формування життєвої позиції особистості студентської молоді, який ще триває у цьому віці, повинен спрямовуватися психолого-педагогічним колективом ВНЗ у конструктивне русло.

Ключові слова: готовність, психологічна готовність, позиція, життєва позиція особистості.